

MÉSZÁRLÁSOK



Nem tudtam, hogy itt van vége a gyerekkoromnak. A kishúgommal együtt hazavittek aznap délután a nagyszülőktől, ahol néhány napig tartózkodtunk. Még a gyümölcsösben lévő házban laktunk.

Reggel tudtuk meg, hogy mi történt az éjjel a nagyszüleimnél. „Albert bácsi! Segítsen!” – hallatszott egy hang kívülről, s mind erősebben dörömböltek az ablakon. Nagypám segíteni mindig kész volt. A nagymamának rossz előérzete támadt. Megkerülte nagypát, és ő nyitott kaput. Szemben találta magát egy fegyverrel, amit egy arcát eltakaró férfi tartott. „Kiss Albertot keressük” – mondta szerbül az illető. A ház előtt álló katonai autóban már ültek. „Albert, menekülj!” – sikoltotta a nagymama. Egyszerű lett volna a hátsó udvarból a másik utcára kijutni. A nagypám menekülés helyett kiment a kapun, és megkérdezte, mit akarnak tőle. Minden beszéd szerbül folyt. „Öltözzön fel, mert elvisszük kihallgatásra” – felelték. Nagypám felöltözött. A télikabátját csak magára terítette. Papucsban ment el. A jövevényeknek nem volt türelmük megvárni, hogy cipőt húzzon. „Nemsokára úgyis visszahozzuk” – mondták. Kijárási tilalom volt. A kocsis csak reggel



Sárga Ház – Rossz emléké középület a mai Strossmayer és a Makszim Gorkij utcák kereszteződésénél. Eredetileg a Magyar Takarékpénztáré volt, 1941-től több éven át rendőrség működött benne, előbb a magyar, majd a jugoszláv államé. Előbb főleg a befogott kommunisták, utóbb a háború végén összegyűjtött és kínzott magyar polgárok vallatásával vált félelmetes hírévé. Jelenleg a szabadkai Tanárképző Főiskola és a Soltis Stúdió működik benne.

hozhatta meg a hírt a gyümölcsösbe. Attól kezdve borzasztó volt a családuk élete. A nagyapám nem tért vissza.

Naponta jöttek rokonok és ismerősök elmondani, hogy a családjukból valakit elvittek. Ettől kezdve tele volt a ház azok hozzátartozóival, akiket elvittek, vagy azokkal, akik vigasztalni jöttek bennünket. A családuknak nagy volt az ismeretségi köre. Talán ezért hitték az emberek, hogy többet tudunk az elvittek helyzetéről, mint ők. Eleinte mi sem tudtunk semmit, bár mindenkinél próbálkoztak a szüleim. Az emberek beszéltek összevissza. Ilyeneket mondtak például: „Csak a gazdagokat viszik, hogy elvegyék a vagyonukat.” Ilyenkor azt kérdezem magamtól, miért vitték el a hatgyerekes kocsist, miért vitték el a kültelki borbélyt, a kültelki fűszereket. Mit keresett a felnőttek között a négyéves kisfiú, akinek a neve ott olvasható az áldozatok névsorában a márványtáblán? Borzasztó a neveket olvasni. A legtöbb legyilkolt 1925 és 1928 között született. Milyen borzasztó lehet Csurogon, Zsablyán a legyilkoltak, agyonéheztetettek nevét olvasni, ahol újszülöttől kezdve néhány éves korig sok kisgyerek adatai olvashatók.

Néhány nap elteltével érkeztek a hírek. „A Macskovics-féle téglagyárnál likvidálták azt a csoportot, amelyben a nagyapám is volt. Az agyaggödörben ásták el őket. Nagyapám is ott fekszik.” Szokatlanul hideg ősz volt. A ruhájukat, cipőjüket le kellett vetni. A nagyapám csodával határos módon kiszabadította magát, feljutott a vasúti sínpárhoz, de a fehér alsóneműje elárulta. Legépfegyverezték, és lehúzták a legközelebbi kiásott árokba.

Minderről kezdetben semmit sem tudtunk. Az első naptól fogva minden délben egy kosár ételment juttattak be a szüleim az úgynevezett huszárkaszárnyába, ahová nagyapát vitték. A kaszárnya még megvan, a város felől az első kaszárnya. A kapuban álló őr elvette a kosarat, majd üresen visszaadta. Abban a hiszemben voltunk, hogy nagyapám életben van, hiszen az ételment továbbra is rendre elvették. Hetek múltak el, mire fény derült a gonoszságra. Az első élelemküldeményt még megkaptam. A nők gyakran elájultak. A nagyapám úgy próbált segíteni,



A rendőrség épülete a Petőfi Sándor utcában, ahová szintén hurcolták el magyarokat 1944-ben

hogy sósborszeszes kockacukrot adott nekik. Mindkettőt az első csomagban küldtük. Romlott emberek szélhámoskodtak velünk. Gyorsan rájöttek, hogyan lehet pénzre szert tenni. Kihasnálták az elhurcoltak hozzátartozóinak reményeit. Egymás után jöttek a levelek, üzenetek, hogy kiszabadítják nagyapámat, ha egy bizonyos összeget küldünk a megadott címre. Hasonló történt más elhurcoltak hozzátartozóival is. Egy esetben az elhurcolt fia megjelent a megadott helyen, egy átjáróháznál, és átadta a kért összeget. Az átvevő bement a házba, hogy majd az édesapával tér vissza. Többé senki sem látta. A másik utcán kísétált. A nagymamának megtiltották, hogy bármilyen hasonló levélre vagy üzenetre reagáljon. Minél jobban múlt az idő, édesanyám és a nagymama mind kétségbeesettebbek lettek. Végül az idegösszeomlás határára kerültek. Ekkor egyik szomszéd közölte anyákkal, hogy nyugodjon bele, az apja rég halott. A szomszéd egész családja együttműködött a partizánokkal. Jó forrásból tudta, amit mondott.

Mi, gyerekek, este nem mertünk kimenni az udvarba, mert féltünk a partizánoktól. Nem tudtuk, hogy tőlünk a második házban tartják a gyűléseiket. Az oda járó nők egyike naponta nálunk is megjelent, mert édesapám anyját ápolta.

A felnőttek gyakran sugdoltak valamit a partizánokról. Ilyen helyzetben hazaköltözésről szó sem lehetett. Így maradtunk a gyümölcsösben, ahol nem volt áram. Az egész



A Zsinagóga melletti épületben is tartottak fogva embereket

környéken petróleummal világított mindenki, és ásott kútból ittuk a vizet.

Elérkezett a karácsony. Édesapánk ügyesen készített a számkunkra karácsonyfát. Egy botot kilyuggatott, s a lyukakba fenyőágakat tűzdelt. Saját készítésű szaloncukrot aggatott rá és a korábbi évek fájáról leszedett díszeket. Nagyon szép fánk volt, és apró ajándékokat is kaptunk. Felidézte bennünk a régi karácsonyok hangulatát. Ekkor egy szekér robogása hallatszott be a szobába. Anyuka a nagyapám segélykiáltását vélte hallani. „Ilám, segíts! Ilám, segíts!” Hajadonfővel, kabát nélkül rohant ki az utcára. A hó esett, nagyon hideg volt, mégis sokáig rohant a kocsí után. Édesapánk hozta vissza. Valószínűleg a karácsonyi vacso-

ráról elkésett egyén igyekezett haza, és biztatta a lovakat. Vége volt a karácsonyi hangulatnak. Édesanyánk búskomor lett. Belátta, nem sok remény van arra, hogy nagyapámat viszontlássuk. Fokozatosan elmaradtak tőlünk a hasonló sorsú családok tagjai. Hallgatás vette kezdetét a történekről. Nem szaladt már senki, ha valami újat hallott.

A felnőttek csak a legszorosabb családtagokkal beszéltek a történekről. Ma már tudom, hogy iszonyatos félelem szállt meg bennünket. A gyilkosok elérték céljukat. Ezért kellett anyyi ártatlan embernek, 16 éves kamasznak és kisgyerekeknek meghalnia. Ezért nem tud-

nak ezekről az eseményekről az újabbnál újabb nemzedékek, a mai ifjúság.

Lassan érkeztek továbbra is a hírek. Jelentkezett a sofőr, aki teherautón szállította az embereket a vesztőhelyre. A valamikori Connen⁴–Hartmann cég⁵ sofőrje volt. Sajnos a nevére nem emlékszem. Gyerekkoromban azt hallottam, hogy az a cég a legerősebb Szabadkán. A nagyapám jól ismerte a sofőrt, mert amikor szállított a cégnek, a sofőr többször hazavitte autón. Ő ismerte fel a nagyapámat, aki, mint írtam, valami módon kiszabadította magát, és már a töltésen járt, amikor lelőtték, és a töltés alatti, már előre kiasott árokba dobták. Azért állítom, hogy a szeméttelp alatt további sírgödröknek kell lenniük. Ott, a volt téglagyár agyagbányája helyén később szeméttelpepet létesítettek, amit a mai napig fenntartanak. A múlt évben lebetonozták.

Sok mindent a temetőcsőszől tudott meg a családunk. Azt például, hogy egy embernek sikerült megmenekülnie. A temetőcsősz csirkeöljében húzta meg magát.⁶



Kiss Albert az I. Világháború idején

⁴ Talán nem véletlen az sem, hogy a Connen cég vezetője, Connen Vilmos nem került ugyan a lemészároltak közé, de a háború után többször halálra lett ítélve, végül azonban nem lett kivégezve. A sofőrje nem sokkal a történet után Magyarországra szökött, előtte azonban fölkereste a Kiss családot, és elmondta, amit látott.

⁵ Államosítása után ebből lett nem sokkal később az ország egyik legelső modern húsipari kombinátja, a November 29.

⁶ Ugyanezt nyilatkozta Kecskés Maconkai Ferenc a Szent György-plébánia akkori káplánja. In: Matuska Márton: A megtorlás napjai, Forum – Magyar Szó, 1991, 91–92. o.